

EĞİTİM YÖNETİMİNDE ARAŞTIRMA*

Doç. Dr. Ali BALCI

Bu yazıda önce eğitim yönetimi alanında yapılan araştırmaların durumu, kronolojik olarak eğitim yönetimi araştırmalarını, "araştırma yöntem bilim (methodoloji)" açısından değerlendiren araştırmaların bulgularına dayalı olarak tartışıldı; sonra da bu taramalardan bazı sonuçlar çıkarılmaya çalışıldı.

Eğitim yönetiminde ilk taramalardan biri 1964'de James Lipham tarafından yapıldı. Bu tarama yönetsel davranışla ilgili konular üzerinde durdu, ancak araştırmaların niteliğinden çok sonuçlarıyla ilgilendi. Lipham'ın çalışmasından 3 yıl sonra da Donald Erickson 1 Ocak 1964 ile 31 Ocak 1966 tarihleri arasındaki araştırmaların yöntemsel yönden değerlendirmesini yapmak istedi. Eğitim yönetimi araştırmalarında, 1) yönetici davranışının daha ziyade öncülleri (antecedents) üzerinde bir yoğunlaşma, 2) kuramsal araştırmaya artan bir ilgi, 3) veri toplama biçimi olarak anket tekniğine aşırı güvenme, 3) geçerlikleri kuşkulu anketlerin kullanılması (Liderlik Davranışı Betimleme Anketi (LBDQ) gibi), 5) tarama deseninin aşırı uygulamaya konması, 6) basit istatistiksel analizlere aşırı yer verilmesi, ve 7) programlı araştırma geleneğinin bulunmaması (Bridges, 1982; Balcı, 1988) bu iki taramanın başlıca ortak bulguları idi.

McNamara (1978)'nin eğitim yönetimi araştırmalarını istatistiksel yöntem açısından değerlendirmesi de, tek değişkenli analizlerin yoğun biçimde uygulandığını gösterdi. Öte yandan Campbell (1979)'in kapsamlı taraması, Educational Administration Quarterly (EAQ)'de yayınlanan makalelerin çoğunun, derginin "iyi nitelik" ölçülerine uygun olduğunu gösterdi, hatta bazıları olağan üstü iyi bulundu. Tarama özellikle son araştırma ve makalelerin niteliğinin daha yüksek olduğunu gösterdi. Daha sonraları ise Boyan (1981), Immegart (1977) ve Boyd ve Immegart (1979) eğitim yönetimi araştırmalarının son taramasını yaptılar. Sonuçta

* Balcı, Ali, "Eğitim Yönetiminde Araştırma", A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi'nce Düzenlenen Türkiye'de Eğitim Araştırmaların Durumu Paneli'ne Sunulan Bildiri. Ankara: 30.3.1990.

eğitim yönetimi bilim adamlarının araştırmaya rehberlik eden kuramlarda uzmanlaşma eğilimi gösterdiğini saptadılar. Araştırma yöntemlerinde de durumu aynı idi. Tarama araştırması, eğitim yönetimi araştırmalarında bir uzmanlık alanını temsil ediyordu. Gerçekte de tarama araştırması en sık kullanılan empirik yöntemdi. Ancak Campbell'in araştırması bulguları aksine Boyan'a göre eğitim yönetiminde kurama dayalı araştırmanın (temel araştırmanın) durumu orta düzeyde idi ve sistemli değildi. Aynı şekilde Wilson (1980) American Educational Research Journal'daki makalelerde kullanılan araştırma tekniklerini taradı ve Boyan'ı destekler bulgulara ulaştı. Taraması 1969-1978 arasında araştırma tekniklerinde bir genişleme olmadığını, yansız atama ve analiz ünitesi seçiminde eksiklikler olduğunu gösterdi (Miskel ve Sandlin, 1981).

Daha yeni bir tarama olarak Miskel ve Sandlin (1981)'in araştırması, eğitim yönetimi tarama araştırmalarındaki yönetsel gelişme düzeyini ve 1970'lerde bu düzeyde bir gelişme olup olmadığını saptama amacını güttü. 1972-1979 arasında EAQ ve Journal of Educational Administration (JEA)'da yayınlanan tarama araştırmalarından yansız bir örneklem seçildi. Analizlerde çoklu düzey analiz üniteleri kullanıldı. Araştırmaların değerlendirilmesinde örneklem ve ölçmeyle ilgili 6 ölçütlük bir araç kullanıldı. Bulgulara göre hem EAQ, hem de JEA'da yönetsel sağlamlık yüksek düzeyde değildi. Her iki dergide de örneklem bakımından tarama araştırmaları marjinal olarak kabul edilebilir bulundu. Ölçme ölçütü bakımından ise önceki araştırmalara oranla 1970'lerde bir değişme gözlenmedi. Bu yazarlar bu bulgulara dayanarak tarama araştırmalarının niteliğinin orta düzeyde olduğu sonucuna vardılar. Görüldüğü gibi bu taramanın bulguları Boyan ve Wilson'un taramalarının bulguları ile bir paralellik göstermektedir.

EAQ ve JEA'daki eğitim yönetimi araştırmalarının benzeri bir taramasının 1970'lerin sonlarına doğru Hoy (1978) tarafından yapıldığı görüldü. Taramanın bulguları eğitim yönetimi araştırmalarında önemli programlı çabaların olmadığını gösterdi. Araştırmalar bölük pörçük idi ve ilgili problemlere sistemli bir yaklaşımdan uzaktı. Başkalarının araştırmalarının tekrarlanması, geliştirilmesi geleneği pek yoktu. Var olan bir çalışmaya bir çalışmayı dayandırma çok az başvurulan bir yoldu. Benzer şekilde araştırmaların kritik analizi ve bilimsel değişimi yok gibiydi. Ancak son 20 yılda yapılan eğitim yönetimi araştırmalarında nitelik ve nicelik olarak bir gelişme gözleniyordu. Bunda University Council of Educational Administration (UCEA)'un etkisi büyüktü. UCEA 1957'de "Eğitimde Yönetsel Kuram" üzerine yapılan semineri destekledi.

Bu seminer eğitim yönetimini “çıplak empirizm”den kurtararak eğitim örgütlerinin disiplinler arası ve bilimsel analizine yol açtı. Giderek alanda test edilebilir bilgi, reçete ve anekdotun yerini almaya başladı. Bir çok profesör UCEA üniversitelerinde bilimsel araştırmaya yöneldi. 1950’lerin sonları ile 1960’lıların başlarında araştırma yönelimli bir çok profesör UCEA üniversitelerinde işe alındı. Özetle UCEA eğitim yönetiminde kuram ve araştırmanın gelişmesinde rol oynadı. Bir girişim de UCEA’nın 1965’te EAQ’yı çıkarmaya başlaması idi. Bu dergi alanın ilk bilimsel araştırma dergisi idi. Dergi araştırma yönelimli Profesörlere kuram ve araştırmayı sunma, tartışma ve kritik için bir forum hizmeti sağladı. UCEA kısa bir süre sonra da Eğitim Yönetimi Abstraklarını çıkarmaya başladı. 1960’ların sonlarına doğru disiplinler arası kuram- araştırma hareketine bir muhalefet olmasına rağmen UCEA’nın bu katkıları sürdü. Araştırmanın bulgularına göre 1960’ların sonlarına doğru destek temel araştırmadan gelişmeye, yaymaya ve uygulamalı araştırmaya kaydı. Sonunda eğitim yönetiminde araştırma profesörlüğü adeta rolsüz kaldı. 1960’ların sosyal ve politik rahatsızlıkları ve 1970’lerin ekonomik ve politik sorunları profesörleri kurama dönük araştırma -temel araştırmadan uzaklaştırdı. Sivil haklar, eşitsizlik, Vietnam, sorumluluk hareketi ve benzerleri eğitim yönetiminde kuramsal araştırmayı engelledi ve pratik, eylem, anlık sonuçlar kuramsal araştırmaya yeğ tutuldu. 1980’lerin başlarında ise öncesine oranla alanda daha fazla araştırma var idi, ama yine de pek çok sayılmazdı. Az da olsa dağılmalarına göz yumulan profesörler arasında bilimsel değişim gözleniyordu.

Eğitim yönetiminde bilimsel gelişmenin kuramsal araştırmaya bağlı olduğunu savunanlar yanında, kuramsal araştırmanın ağırlıkta olmasına karşı çıkanlar da vardı. Örneğin Culbertson eğitim yönetimi alanını şöyle değerlendiriyordu. 1960’lar temel sorunlar üzerindeki araştırmayı aşırı vurgulayarak daha görülebilir ve anlık problemleri ihmal etti. 1970-1977 arasında ise farklı bir tehlike vurgunun öteki yöne çok fazla gitmesiydi. Oysa temel ve uygulamalı araştırmaların ağırlığı arasında bir denge gerekliydi. Hoy’un da aynı kanıyı paylaştığı görüldü.

Eğitim yönetiminde araştırmanın davranış bilimlerindeki yöntemsel gelişmelerin gerisinde kaldığı ileri sürüldü: Meyer 1960’lardan beri davranış bilimlerindeki önemli 4 gelişmeden söz etti. Bunlar; 1) bireyden çok örgütün analiz ünitesi seçilmesi, 2) çoğu örgütlerin niteliksel örnek olay çalışmalarından çok niceliksel yaklaşımlarla araştırılması 3) çok değişkenli istatistiksel ölçülerin kullanılması ve 4) belli bir zaman dilimi üzerinde örgütsel değişmelerin boylamsal araştırmayla araştırılması

idi. Oysa eğitim yönetimi araştırmalarında bireyin halâ temel analiz ünitesi olduğu, karşılaştırılabilir niceliksel okul araştırmalarının çok az yapıldığı, çok değişkenli istatistiki tekniklerin uygulanmasının sınırlı olduğu ve boylamsal örgüt araştırmalarının hemen hemen yapılmadığı görüldü (Hoy, 1982).

Hoy eğitim yönetimi araştırmalarını ikinci kez taramasında şu sonuçlara ulaştı: Eğitim yönetimi araştırmalarının çoğu öğrenciler tarafından yapılmakta idi. Her yıl ortalama 1300 kadar doktora tezi yapılmakta idi. Ne var ki bu tezler mesleki bilgiye katkı getirmekten çok doktora derecesinin bir gereği olarak yapılıyordu. Profesörlerin belki de % 2 kadarı zamanlarının ancak yarısını araştırmaya ayırabiliyordu. Öğrenci ve profesörlerin asıl ilgisi, yönetimin pratik problemleri idi. Bu nedenle de bir derece için gereken, ya da profesörün ikinci derecede ilgisi olan araştırma kuramsal yönelimli olmuyordu, yani teorik (atheoretical) idi. Bunun bir sonucu olarak eğitim yönetiminde programlı kuramsal araştırmalar çok yetersizdi ve sistemli ve birikimli bilgi elde etme geleneği pek yoktu. Araştırmacıların birbirlerinin araştırmalarındaki hataları düzeltme amacı ile analiz etmeleri de yaygın değildi (Hoy, 1982).

Hoy'un taraması eğitim yönetimindeki yeni yönelimleri de ortaya koydu. Tarama sonuçlarına göre Greenfield ve Giffiths arasındaki tartışmayla beraber bilgi kuramı sorunları, fenemoloji, geleneksel bilim, mantiki pozitivizm ve örgütsel kuram ve araştırma eğilimleri arasındaki uyumsuzluklar konusunda bilimsel diyalog ve tartışmalarda bir artış gözlemlendi. Bunun bir sonucu olarak da 1980'lerde kuram ve araştırma odağında dört tür değişme gözlemlendi. Bunlar, 1) Okulun öncülerinden okulun etkilerine, 2) güdülemenin içerik modellerinden süreç modellerine, 3) rasyonel örgüt modellerinden sosyal örgüt modellerine ve 4) eğitim yönetiminde bazı alt uzmanlık alanlarının belli bir farklılaşma döneminden sonra bütünleşmesine, doğru bir değişme idi.

Bu değişmeler kısaca şöyle açıklanabilir:

Erickson ve Bridges okulun öncü etkenlerinden örgütsel etkilerine dönük değişimi gösterip tartışmış bulunmaktadırlar. Ayrıca etkili okulda yönetici davranışının önemli üç etkeni saptandı: Bunlar 1) örgüt etkenleri, 2) dışsal güçler ve 3) güdüleme, bağlılık, işe sarılma gibi kişisel etkenler idi.

Eğitim yönetiminde yönetici ve öğretmen güdülenmesinin hala önemli olduğu görülmektedir. Bunların yanında stress, patlama ve apa-

ti gibi davranışların da anlamlı olduğu izlenimi edinilmektedir. Bu konudaki araştırmalar Maslow ve Herzberg'inki gibi içerik güdüleme yaklaşımlarından, beklenti kuramı, amaç kuramı, davranışçılık ve iş özellikleri gibi süreç güdüleme kuramlarına kayma göstermiştir.

1960'larda ve 1970'lerin sonlarına doğru açık sistem modelleri kapalı sistem modellerinin yerini aldı. İnsan ilişkileri yaklaşımı örgütsel yaşamın rasyonel olmayan elemanlarını gölgelemişti. Klasik rasyonel model de rasyonel olmayan örgütsel yaşamı ihmal etmişti. Açık sistem kuramları ile rasyonel kuramlar arasında bir gerilim başladı. Rasyonel modellere göre örgütler spesifik amaçların etkin başarımı için birer araçlardır. Yeni sosyal modeller ise örgütleri temelde çatışan statü ve güçlerin çözüm yerleri olarak algıyordu.

1960'lardan beri eğitim yönetiminde bazı uzmanlık alanları doğmuştu. Eğitim ekonomisi, eğitim politikası, eğitim finansmanı, eğitim hukuku gibi. Son zamanlarda bu alt uzmanlık alanlarının birleşmesi yönünde gelişmeler oldu. Örneğin Boyd eğitimde politika ve ekonomik düşünceyi birleştirme çabasına girdi. Öte yandan Alexander'in yasal ve finansal düşünceleri birleştirme çabasında olduğu gözlemlendi.

Griffiths (1983) 1950'lerin sonları ve 1960'ların başları ile 1970'lerle 1980'lerin başlarındaki öncül dörder araştırmayı* yönetim sürecine eğilim bakımından araştırdı.

* Birinci döneme damgasını vuran öncül araştırmalar şunlardır:

1 Getzels, J.W., "Administration as a Social Process", in Halpin. *Administrative Theory in Education*. New York: Harper and Brothers, Inc., 1956.

2 Gross, N., W.S. Mason and A.W. McEachern. *Explorations in Role Analysis*, New York: Wiley, 1958.

3 Halpin, Andrew, *Theory and Research in Administration*. New York: McMillan Comp., 1966.

4 Hemphill, J.K., Daniel Griffiths and N. Frederiksen. *Administrative performance and Personality*. New York: Bureau of Publications, Teacher College, Columbia University, 1962.

İkinci dönemde isim yapmış dört önemli çalışma da şunlardır:

1 Bridges, Edwin, "Job Satisfaction and Teacher Absenteeism", *EAQ* 16, 2 (Spring 1980) 41—56.

2 Gross W. J.B. Giacquinta and M. Berstein. *Implementing Organizational Innovations*. New York: Basic Books, 1971.

3 Miskel, Cecil, D. Glassnapp and R. Hatley, "A Test of the Inequity Theory for Job Satisfaction Using Educators' Attitudes Toward Work Motivation and Work Incentives," *EAQ* 11, 1 (Winter 1975) 38—54.

4 Willover, D.J., T.L. Eidell and Wayne Hoy. *The School and Pupil Control Ideology*. University Park: Pennsylvania State University, 1973.

Birinci döneme ilişkin taranan araştırmaların önemli bulguları şöyleydi. 1950'lerin sonları ile 1960'ların başlarında eğitim yönetimi araştırmalarında "mantıksal pozitivism"* hakim bilim felsefesi idi; ancak bu dönemde yapılan öncül dört araştırma da bu felsefeyle pek az ilgiliydi. Bu araştırmalar temelde pratiğe dönük idiler. Bu araştırmalar kavramlarını operasyonel olarak tanımlamaya çalıştılar, yönetimi rasyonel bir girişim olarak algıladılar ve bir dereceye kadar üniversal kavram ve kuramlara ulaşmaya çalıştılar.

Griffiths'in ikinci dönemdeki isim yapmış dönemin temsilcisi olarak gördüğü dört araştırmayı taraması sonuçları da şöyleydi: İkinci dönemde geçmiş araştırmalara oranla kavramların operasyonel tanımlanmalarına pek özen gösterilmedi. Geçmiş dönemdeki araştırmacılar bir kuramla çalışırken bu dönemdekiler kuramların, modellerin, görüşlerin bir kompozisyonu ya da bileşimi ile çalışmışlardı. Şimdiki yani ikinci dönemdeki araştırmacılar araştırmada özel bir biçim izlemekten çok yararlı bilgiye ulaşmaya ağırlık verdiler. Eğitim yönetimindeki araştırmacılar birinci dönemde fiziksel bilimlerdeki benzer biçimde çalıştılar. Şimdiki dönemde ise kuramın hiç ya da pek az anlamı vardı. İkinci dönemin öncül araştırmalarında kullanılan kuramlar Burrell ve Morgan'ın sınıflamasında "fonksiyoncu" örgütsel kuramlara giriyordu. Bu kuramlar düzenleme ve nedensel ilişkilerle ilgilenmeleri açısından ancak pozitivistler. Örneğin Bridges ve Miskel ve diğerlerinin hipotezleri üretmeleri geçmiş araştırmalara göre daha bir problemlidir. Hipotezler önerildi, ya da çıkarıldı, ancak açıkcası dedüksiyon yapılmadı. Kuramlar realist bir yöneydi. Yani onlar bireyin algulamalarından bağımsız nesnel bir dünyayı öngörüyordu. Bu kuramlar örgütsel davranışın, örgüt çevresiyle özgür isteği bulunmayan üyelere kararlaştırıldığını kabul ediyordu. Ağırlık bireye karşılık örgütsel boyutta idi. Onlar örgütsel davranışın rasyonel ve amaçlı olduğunda birleşiyorlardı. Bridges, Miskel ve diğerleri ve Willover, Eidell ve Hoy'un araştırmaları kapalı sistem modelini benimserken, Gross ve diğerleri'nin araştırması açık sistem görüşüne dayanıyordu (Griffiths, 1983).

Bridges (1982) 1967'den 1980'e dek okul yöneticileri üzerinde yapılan doktora abstraklarını ve dergilerdeki yayınlanmamış 322 araştırma

* Mantıksal pozitivism, içinden saf mantık- matematik prosedürler yolu ile bir dizi empirik yasanın çıkarılabileceği sayıtlar seti olarak tanımlanabilir. Mantıksal pozitivism kuramların, kuramdan çıkarılan kavramsal ifadelerin- kuramsal kavramların gözlem yolu ile test edilmesiyle doğrulanabilir olduğunu ortaya kor. Mantıksal pozitivism-kısaca pozitivism- ayrıca kavramların operasyonel olarak tanımlanmasını öngörür ve örgütleri fiziksel bilim varlıkları yani rasyonel, üniversal genellemelere konu olan varlıklar olarak öngörür (Griffiths, 1983).

raporunu tarafı. 15 yıl öncesi araştırmaların genel sonuçları ile bir karşılaştırma yapmak istedi. (özellikle Erickson ve Lipham'ın bulguları ile). Bulguları şunlardı: Eğitim yönetimi araştırmaları Lipham ve Erickson'un tarama sonuçlarından, yani 15 yıl öncesinden pek farklı değildi. Belirli bir fark yönetici davranışının sonuçlarına daha bir ilgi gösterilmesiydi. Ancak görece olarak basit tipte istatistiksel analizlere hala aşırı dayanılıyordu. Problemler programlı olmaktan çok "ad hoc" türde seçiliyordu. Bu dönemde biriken bilgi bazının niteliği rahatsız ediciydi. Çoğu araştırmalar teorikti. Benzer olarak araştırmaların ya çok az ya da hiç pratik yararlılığı yoktu. Özetle 1967'den beri okul yöneticilerine ilişkin bir sorun ya da pratik bir problem çözülmüş değildi.

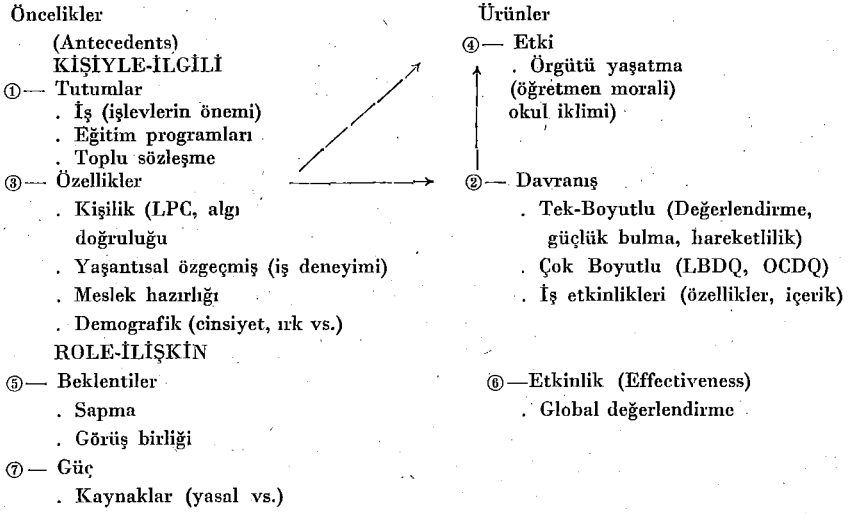
Bridges'in taraması eğitim yönetimi araştırmalarının % 70'inden fazlasının tarama türü araştırma olduğunu gösterdi. Sürpriz bir sonuç olarak deneysel araştırmanın örnek olay türü araştırmadan daha sıkça kullanıldığı bulundu. Tarama araştırmalarının % 79.8'i veri toplama sadece anketle yapmıştı. Bir araştırmada birden fazla veri toplama yaklaşımı kullanılmışsa bu oran % 89.7'ye yükseliyordu.

Eğitim yönetimi araştırmalarının çoğu (% 60'ı) betimsel çözümlemeyi, % 25 ise tek faktör / korelasyonel çözümlemeyi kontrol olmaksızın veri çözümlemede uygulamış bulunuyordu. Tek faktör kontrollü korelasyonel çözümlemeyle çoklu faktör çözümlemeleri (olaylararası neden-sonuç araştırmaları) % 16 oranında kullanılmıştı.

Eğitim yönetimi araştırmaları çok az kuramsal ya da pratik yönelimli idi. Bilindiği gibi bir araştırma yönlendirici bir hipotezi test etmeye girişir, buna kuramsal yönelimli araştırma denir. Pratik bir probleme çözüm arayanlar ise pratik yönelimli araştırmalardır.

Araştırmanın okul yöneticileri üzerinde yapılan araştırmaların konularına ilişkin bulgularını Bridges şöylece şekillendirdi (şekil 1).

Şekilde daire içine alınmış arap rakamları araştırmacıların yoğunluk önceliğini- yani daha çok araştırılma sırasını göstermektedir. Daire içinde 1 ① en çok araştırılan konu demektir. Her alt kümedeki alt dizilme de kendi içinde araştırılma sırasını vermektedir. Okların yönü ise araştırılan değişkenler arasındaki ilişkileri göstermektedir. Bu değişkenler arası ilişkiler araştırılmış demektir. Görüldüğü gibi örgütsel başarı araştırmacıların çok az ilgisini çekmiş bulunmaktadır. Şekilden anlaşılacağı gibi yönetici davranışının öncülleri en çok araştırılan konudur. Bu da iki kümede toplanmaktadır: 1) Kişilik değişkenleri, 2) rollerle ilgili değişkenler. Kişilik değişkenleri olarak okul yöneticilerinin tutum-

Şekil 1. Okul Yöneticileri Üzerinde Yapılan Araştırmaların Odağı
Kaynak: Bridges, 1982.

ları ve özellikleri üzerinde odaklaşma olmuştur. Rollerle ilgili araştırmalar ise yönetsel rol için beklentiler ve güç kaynakları üzerinde yoğunlaşmıştır. Yaklaşık tarama araştırmalarının % 60'ı kişiye ilişkin araştırmalar bulunmuştur. Bu çalışmalar temelde yöneticilerin demografik, yaşantısal ve kişilik özelliklerini araştırmışlardır.

Daha yeni bir çalışma olarak Balcı (1988) 1970-1985 arasında EAQ'deki araştırmaları, araştırma yöntem biliminin temel alt başlıkları altında taradı. Araştırmanın temel sonuçları şöyle idi:

Eğitim yönetimi araştırmalarına konu olan problemleri,

Eğitim yöneticisinin davranış etkenleri ile Eğitim yöneticisinin davranışı →davranışın etkileri ile Eğitim yöneticisinin davranışının etkileri →davranışın etkileri

Okulun örgütsel davranış etkenleri ile Okulun örgütsel davranışı →davranışı ile Okulun örgütsel davranışının etkileri →etkileri gibi ikili bir paradigma ile sınıflandırmak mümkündür.

Örnekleme giren eğitim yönetimi araştırmalarında analiz ünitesi ihmal edilmiş durumda idi. Örneklemlerin saptanmasında buna özen gösterilmeyordu.

Tarama araştırmaları tartışmasız bir ağırlıkta uygulanmıştır.

Veri toplama tekniği olarak anket en yaygın kullanılan araçtı.

Betimsel araştırmalar, dolayısıyla betimsel ve ilişkisel istatistik teknikleri aşırı bir sıklıkta kullanılmıştı.

Görüldüğü gibi bu taramanın sonuçları daha önceki taramaların sonuçları ile büyük oranda tutarlılık göstermektedir.

Tartışma ve Sonuçlar

Buraya kadar verilen araştırmaların bulgularına dayanarak eğitim yönetimi araştırmalarıyla ilgili bazı sonuçlara ulaşmak mümkün görülmektedir. Bunlar aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir.

Araştırma Referans-Kuramsal Çerçevesi

Eğitim yönetiminde kuram ve araştırmaya şu önemli örgütsel düşünce akımları yön vermiştir. 1) Klasik kuram: 20. yüzyılın başında endüstriyel devrime bağlı olarak gelişmiştir. Klasik kuramın 3 büyük düşüncesi hareketi vardır: a) Taylor'un "bilimsel yönetim"i, 2) Fayol'un "genel yönetim"i, ve 3) Weber'in "bürokratik yönetim"i. Temelde klasik görüş örgütlerin mekanik ve rasyonel sistemler olduğunu kabul eder. Yönetimin başarı ölçütü, ekonomik etkililik (efficiency) dir. 2- Psikolojik kuram: Klasik kuramın bir antitezidir. Büyük bunalmın yıllarında geliştirilmiştir. Bu düşünce okulunda "İnsan İlişkileri" (Mayo ve Roethlisberger ve Dickson) ve "Yönetimsel Davranış" (Barnard ve Simon) üzerinde odaklaşma olmuştur. Bu yaklaşıma göre örgütler organik ve doğal birer sistemdirler. Yönetimin başarı ölçütü kurumsal etkinlik (effectiveness) ve ekonomik etkililiktir. 3- II. Dünya Savaşı izleyen 1950'lerde "çağdaş sentez" görüldü alanda. Yönetimin başarı ölçütü pratik sorumluluk (responsiveness) oldu. Özel ilgi örgütleri etkileyen durumsal değişkenlere yöneldi. Bu düşünce okulunu şekillendiren farklı ancak paralel düşünceler vardı: Bennis'in "Örgütsel Gelişme"si, Lawrence ve Lorsch'un "Olabilirlik Kuramı", Heady ve arkadaşlarının "Yönetim Gelişmesi", Drucker ve diğerlerinin "İşletme (Management) Bilimi" gibi. Bugün ise neoklasik kuramın yanında fenemoloji, varoluşçuluk ve diyalektik gibi kritik kuramlar gelişme gösterdi. Bunlar temelde kültürel bağlamı konu ediniyorlardı (Sandler ve Wiggins, 1985).

Eğitim yönetimi kuram ve araştırmalarına yön ve şekil vermeleri açısından sözü edilen düşünce akımları önemlidirler. Onlar tarihsel gelişim içerisinde örgüte bakış açısını, örgütsel analiz biçimini tayin etmişlerdir. Dolayısıyla de eğitim örgütlerinin araştırılmasında birer paradigma sağlaya gelmişlerdir. Kısaca bu düşünce akımları ya da yönetim okulları bir tür bilim felsefesi hizmeti görmüşlerdir eğitim yönetimi araştırmaları için.

Araştırmalar ya yönlendirici bir hipotezi test eden kuramsal yönelimli ya da pratik bir probleme çözüm arayan pratik yönelimli (atheoretical) olurlar. Birinci türden araştırmalarda bilgi geliştirme, kurama ulaşma amaçtır. Pratik yönelimli araştırmalarda ise uygulamada karşılaşılan sorun ya da sorunlara çözümler bulunulması asıldır. Yani kuramsal yönelimli araştırmalar temel araştırmalar, pratik yönelimliler ise uygulamalı türden araştırmalardır. Bugüne kadar yapılan eğitim yönetimi araştırmaları ise genelde pratik yönelimlidirler. Bunda eğitim yönetiminin uygulamalı (Hill, 1978; Hoy 1978) bir alan olmasının katkısı büyüktür. Bunun dışında eğitim yönetimi profesörlerinin yükseltilme ilkelerinde araştırmaya yönelimliliğin önemsenmemesi, ya da yer alması, eğitim yönetimi kaynak ve fonlarının pratik araştırmaları desteklemek için kullanılması gibi etkenler rol oynamıştır. Tabii ki bu yönelim eğitim yönetiminin gelişmesine büyük oranda engel teşkil etmiştir. Ne var ki eğitim yönetimi araştırmalarında-ağırlık pratik yönelimlilik olmuştur, ancak-zaman zaman kuramsal araştırmalar da yapıla gelmiştir. Kuramsal yönelimli araştırmaların 1960'larda doruk noktasına ulaştığı gözlenmiştir. Bu gelişmede UCEA'nın katkısı büyük olmuştur. UCEA eğitim yönetiminde kuramsal yönelimli araştırmaları özendirici bilimsel toplantılar yanında, bu nitelikte eğitim araştırmaları bulgularının yayıldığı, tartışıldığı bir forum hizmeti gören iki yayın çıkarmakla bu hizmeti sağlamıştır. Bu yayınlardan birincisi EAQ, ötekisi ise Eğitim Yönetimi Abstraklardır.

1960'larda eğitim yönetimi araştırmalarında kuram hareketinin zirvede olduğu söylenmişti. Bu araştırmaların bilim felsefesi genelde "mantıksal pozitivism" idi. Ancak bu dönemde yapılan araştırmalar tam olarak mantıksal pozitivist sayılmazdı. Çünkü bu çalışmalar temelde pratik yönelimli idiler, ancak kavramlarını operasyonel olarak tanımlama, yönetimi rasyonel bir girişim olarak algılama ve bir dereceye kadar üniversal kavram ve kuramlara ulaşma çabaları yönünden mantıksal pozitivist yönelimli idiler.

Eğitim yönetimi araştırmaları 1960'larda genelde bir kurama dayalı iken 1980'lerde kuramların, modellerin, görüşlerin bir kompozisyo-

nunu temel çerçeve almışlardır (Griffiths, 1983). Bu çalışmalar bilim felsefesi açısından fonksiyoncu örgütsel kuramlara giriyorlardı. Çünkü bu araştırmalar Barnard gibi uygulamacı yöneticilere, Weber gibi örgüt sosyologlarına ve Simon gibi davranışçılara dayalı idiler. Bu kuramlar gerçekçi, pozitivist ve nomotetikler (Griffiths, 1983).

Eğitim yönetiminde de diğer davranış bilimlerindeki gelişmelere paralel olarak rasyonel örgüt modellerinden sosyal örgüt modellerine bir değişme gözlenmiştir. Rasyonel örgüt modellerinin örgütün rasyonel olmayan yaşamını gözardı etmesi, eğitim örgütlerinin doğası gibi etkenler bu değişimi gerektirmiştir. Bu arada bu gelişmenin bir uzantısı olarak rasyonel kuramlar ile açık sistem kuramlarının birleştirilmesi çabaları görülmüştür. Örneğin Willover okullar için böyle bir yapı geliştirmiştir.

Eğitim yönetimi araştırmaları yine de programlı ve sistemli çabalardan uzak, teorik araştırmalar niteliğindedir. Buna bir neden eğitim yönetimi araştırmalarının bir dereceye götürücü olarak doktora öğrencilerince ya da profesörlerin ikinci derecede ilgileri olarak yapılmasıdır. Öğrenci ve profesörlerin asıl ilgileri pratik sorunlar olduğundan programlı kuramsal araştırmalar çok yetersiz kalmıştır. Başkalarının araştırmalarının tekrarlanması, kritik edilerek geliştirilme geleneği pek yoktur eğitim yönetimi araştırmacıları arasında.

1980'lerden sonra eğitim yönetimi araştırmalarına fenomenoloji, etnometoloji gibi yeni yaklaşımlar kuramsal çerçeve olmuşlardır. Eğitim yönetimi örgütlerindeki yaşantının tamamını kapsama çabası bu gelişmeyi hızlandırmıştır.

Araştırma Problemi

Eğitim yönetimi araştırmalarına konu olan problemler, eğitim yöneticisinin davranışının etkenlerinden eğitim yöneticisinin davranışının etkilerine doğru bir gelişim göstermektedir. En çok araştırılan konu eğitim yöneticisinin davranışının nedenleridir. Bu da iki kümede toplanabilir: 1) Kişilik değişkenleri ve 2) rollerle ilgili değişkenler. Kişilik değişkenleri olarak okul yöneticisinin tutumları ve özellikleri üzerinde odaklaşma olmuştur. Rollerle ilgili araştırmalar ise rol beklentileri ve güç kaynakları üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırmaların çoğu kişilik değişkenlerini araştırmıştır. Bu çalışmalar temelde yöneticilerin demografik, yaşantısal ve kişilik özelliklerini araştırmışlardır.

Eğitim yönetimi araştırmalarına konu olan problemlerin betimlenmesi,

Eğitim yöneticisinin Davranışı Etkenleri → Eğitim Yöneticisinin Davranışı → Eğitim Yöneticisinin Davranışının Etkileri

gibi bir paradigma ile özetlenmek istenmiştir. Ancak sözü edilen paradigmanın yetersiz kalacağı ileri sürülerek ek olarak benzeri bir paradigma önerilmiştir (Balcı, 1988). Bu paradingma şöyledir:

Okulun Örgütsel Davranışının Etkenleri → Okulun Örgütsel Davranışı → Okulun Etkileri

Bu paradigmadaki okulun etkileri üzerinde en az araştırma yapılmış bulunmaktadır.

Araştırma problemi ile ilgili bir yenilik te güdülenmenin içerik modellerinden süreç modellerine doğru bir değişimin görülmesidir (Hoy, 1982).

Araştırma Deseni

Araştırmada kullanılan temel araştırma modelini gösterir bu kavram. Araştırmalarda desenin gerekçesi amaca dönük verilerin ekonomik olarak toplanmasını sağlamak ve varyansı kontrol etmektir (Kerlinger, 1973). Davranış bilimleri genelde ya tarama, ya deney, ya da örnek olay türü araştırma yapmışlardır. Eğitim yönetimi araştırmalarında ise tarama modelleri en sık ve yaygın kullanımı bulunan yöntem durumundadır. Genelde eğitim yönetimi araştırmaları tarama türü araştırmalardır demek yanlış olmasa gerek. Bu arada kimi taramalar eğitim yönetimi araştırmalarında deneysel modellerin sürpriz olarak örnek olay türü taramalardan çok kullanıldığını göstermiştir. Örneğin Bridges'in taraması böyledir. Örnek olay türü çalışmalar ise son zamanlardaki kimi kuramsal gelişmelere bağlı olarak uygulanmıştır.

Tarama bulguları eğitim yönetimi araştırmalarında "analiz ünitesi"nin ihmal edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durumda genellemelerin evrenin yanlış ünite ya da elemanları için yapılması olasılığı vardır.

Eğitim yönetimi araştırmalarının çoğu betimsel türden bulunmuştur. Anlam çıkartıcı istatistik olarak da tek faktörlü çözümlenmeler çok sık olarak kullanılmıştır.

Eğitim yönetimi araştırmalarında veri toplama tekniği olarak anket, en sık kullanılan yaklaşım olmuştur. Buna bağlı olarak geçerliği kuşkulu EBDQ, EPL gibi anket türü araçlar sıkça kullanılmıştır.

Araştırmaların Genel Niteliği

Eğitim yönetimi araştırmalarının genelde yöntemsel sağlamlık açısından "orta" düzeyde niteliğe sahip olduğu bulunmuştur. Eğitim yönetiminde en sık kullanılan araştırma türü olan tarama araştırmaları için de durumun aynı olduğu görülmüştür.

Eğitim yönetimindeki araştırmaların davranış bilimlerindeki yöntemsel gelişmenin gerisinde kaldığı saptanmıştır. Eğitim yönetimi araştırmalarında diğer davranış bilimlerinin aksine örgüte karşılık birey hala temel analiz ünitesi olmuştur, karşılaştırmalı niceliksel araştırmalar çok azdır, çok değişkenli istatistiki ölçüler çok sınırlı olarak kullanılmıştır ve boylamsal örgüt araştırmaları hemen hiç yapılmamış durumdadır (Hoy, 1982).

Yararlanılan Kaynaklar

- Alexander, "Educational Fiscal Policy and Judicial Difference," in Wayne Hoy, "Recent Developments..." *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) 1—11.
- Balcı, Ali, "Eğitim Yönetimi Araştırmalarının Durumu: EAQ'de 1970—1985 Arasında Yayınlanan Araştırmalar," A.Ü. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 21, 1—2 (1988) 421—434.
- Bennis, W.G. "Desenvolvimento Organizacional: Sua Natureza, Origens e Perspectives," in Benno Sander and Thomas Wiggins, "Cultural Context of Administrative Theory: In Consideration of A Multidimensional Paradigm," *EAQ* 21, 1 (Winter 1985) 95—117.
- Boyan, N.J., "Follow the Leader: Commentary on Research in Educational Administration," *Educational Researcher* 10, (Feb. 1981) 6—21.
- Boyd, W.L. and G.L. Immegart, "Education's Turbulent Environment and Problem Finding Lines of Convergence", in G.L. Immegart and Boyd eds. *Problem Finding in Educational Administration: Trends in Research and Theory*. Lexington, Mass.: Heath, 1979.
- Boyd, "Political Economy of Education," in W. Hoy, "Recent....," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) 1—11.
- Bridges, Edwin, "Research on The School Administrator: The State of the Art. 1967—1980" *EAQ* 18, '3 (Summer 1982), 12—33.
- Burrell, G., G. Morgan. *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. London: Heinemann, 1980", in Daniel Griffiths, "Evolution in Research and Theory: A Study of Prominent Researchers", *EAQ* 19, 3 (Summer 1983) 201—221.
- Campbell, Roald, "Fifteenth Anniversary Perspective: A Critique of the Educational Administration Quarterly," *EAQ* 16, 3 (Fall 1979) 1—19.
- Culbertson, Jack, "Antecedents of the Theory Movement," in Wayne Hoy, "Scientific Research in Educational Administration," *EAQ* 14, 3 (Fall 1978) 1—12.

- Drucker, Peter**, *Management*. in B. Sander and T. Wiggins, "Cultural Context....," *EAQ* 21, 1 (Winter 1985) 95—117.
- Erickson, Donald**, "The School Administration," *Review of Educational Research* 37,4 (October 1967) 417—432" in Edwin Bridges "Research on the School Administrator: The State of the Art 1947—1980," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982)
- Greenfield, Thomas**, "Reflections on Organization Theory and the Truths of Irreconcilable Realities," *EAQ* 14, 12 (Spring 1978) 1—23.
- Griffiths, Daniel**, "Evolution in Research and Theory: A Study of Prominent Researchers," *EAQ* 19, 3 (Summer 1983) 201—221.
- Heady, F.**, "Public Administration: A Comperative Perspective", in B. Sander and T. Wiggins, "Cultural Context....," *EAQ* 21, 1(Winter 1985) 95—117.
- Hill, Jean**, "Problems in the Production and Utilization of Knowledge in Educational Administration," *EAQ* 14, 1 (Winter 1978) 1—12.
- Hoy, Wayne**, "Recent Developments in Theory and Research in Eductaional Administration," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) 1—11.
- , "Scientific Rese arch in Educational Administration," *EAQ* 14, 3 (Fall 1978) 1—12.
- Lawrence, B.R., J.W. Lorsch**, "As Empresas e o Ambiente Diferenciacao e Integracao Administrativas," in B. Sander and T. Wiggins, "Cultural Context....," *EAQ* 21, 1 (Winter 1985) 95—117.
- Lipham, James**, "Organizational Character of Education: Administrative Behavior," *Review of Educational Research* 34, 4 (October 1964) 435—454, "in Edwin Bridges, "Research on the School Administrator: The State of The Art, 1967—1980," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) Reference in 12—33.
- Kerlinger, F.N.**, *Foundations of Behavioral Research*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1973.
- Immegart, G.L.** "The Study of Educational Administration 1954-1974" in L. Cunningham et al. eds. *Educational Administration: The Developing Decades*, Berkeley, Calif.: McCutchan, 1977.
- McNamara, James**, "Practical Significance and Statistical Models," *EAQ* 14, 1 (Winter 1978) 48—63.
- Meyer, M.W.**, "Recent Developments in Organizational Research and Theory", in Meyer et al. eds. *Environments and Organizations*. in Wayne Hoy, "Recent Developments in Theory and Research in Educational Administration," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) 1—11.
- Miskel, Cecil and Terry Sandlin**, "Survey Research in Educational Administration," *EAQ* 17, 4 (Fall 1981) 1—20.
- Sander, Benno and Thomas Wiggins**, "Cultural Context of Administrative Theory: in Consideration of a Multidimensional Paradigm," *EAQ* 21, 1 (Winter 1985) 95—117.
- Willover, D.J.**, "Ideology and Science in Organization Theory," *EAQ* 15, 3 (Fall 1979).
- , "School Organizations: Perspectives in Juxtaposition", in Wayne Hoy, "Recent Developments in Theory and Research in Educational Administration," *EAQ* 18, 3 (Summer 1982) 1—11.
- Wilson, W.L.**, "Research Techniques in AERJ Articles: 1969 to 1978," *Educational Researcher* (June 1980) 5—10 cin Cecil Miskel and Terry Sandlin, "Survey Research in Educational Administration," *EAQ* 17, 4 (Fall 1981) Reference Within 1—20.